

GONDOLKODÓ

Feladatok

**Szerkesztő: Borbás Réka, Magyarfalvi Gábor, Varga Szilárd,
Zagyi Péter**

A formai követelményeknek megfelelő dolgozatokat 2016. március 11-ig postára adva (online március 14-ig beküldve) a következő címre várjuk:

KÖKÉL Feladatmegoldó pontverseny

ELTE Kémiai Intézet

Budapest 112

Pf. 32

1518

A borítékon tüntesd fel a feladatsor betűjelét is!

Elektronikusan az olimpia.chem.elte.hu honlapon keresztül küldhetitek be a megoldásokat. Kérjük, *minden feladatot külön pdf fájlban, feladatkód_beküldő.pdf* fájlnevével töltsetek fel. Beszkennelt kézírás esetén *figyeljete a minőségre és az olvashatóságra* (tisztta fehér lapra jól látható tintával írjatok)!

A H feladatsor szokás szerint az idei Nemzetközi Kémiai Diákolimpia gyakorló feladataiból válogat. Az idén Pakisztán készült rendezésre, a példákat a félkész feladatsorból adaptáltuk. Sajnos lapzártakor már biztos volt, hogy Pakisztán visszalépett a rendezéstől, és a verseny helyszínét még nem tudni.

A56. Tömegszázalékban kifejezve azonos töménységű sósav és salétromsavoldat 10,0 – 10,0 grammját összeöntjük, majd a keveréket

5,00 dm³-re hígítjuk. A hígított keverékben az oxóniumionok (hidrogénionok) koncentrációja $6,92 \cdot 10^{-3}$ mol/dm³ (vagyis a pH 2,16).

Milyen töménységű volt a két savoldat?

(Borbás Réka)

A57. Nátrium-szulfát és nátrium-karbonát keverékének azonos tömegű mintáit vizsgáljuk. Az első mintát desztillált vízben oldjuk fel, amihez feleslegben adva bárium-klorid 5 m/m%-os oldatát, 1,781 g csapadék válik le. A másik mintát feleslegben lévő kénsavban oldva 147 cm³ standard légköri nyomású, 25 °C-os gáz képződik.

Mi a keverék összetétele?

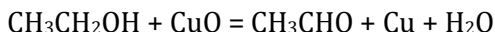
(Borbás Réka)

A58. 0,165 gramm rezet oxigén- és klórgázt tartalmazó csőben hevítjük, amíg az összes réz el nem reagál, és CuO-dá valamint CuCl₂-dá alakul. A termék tömege 0,070 grammal nagyobb, mint a kezdeti réz tömege.

a) *Mi a termék összetétele?*

A kapott termék 81,9%-át tudjuk a csőből kinyerni.

b) *A kinyert terméket forrón etanollal reagáltatva mennyi acetaldehid képződik az alábbi egyenlet alapján?*

(Kovács Máté)

A59. A kémiaszertárban a laboráns 6 fehér és egy kékeszöld port talált. Kíváncsi volt, hogy mik lehetnek. Elsőként az anionjaikat tervezte meghatározni. Ezért először feloldotta őket, majd sósavat adott hozzá, de változást nem tapasztalt, aztán bárium-klorid-oldatot adott az oldatukhoz, de változás így sem volt. Mikor AgNO₃-oldattal reagáltatta őket, mind a hét esetben fehér csapadék vált le. Hallott róla, hogy kémiaórán a fémek lángfestéséről volt szó, így a kationok meghatározásához ezt a módszert választotta. A következő színeket kapta: sárga, ibolya, téglavörös, halványzöld, rubinvörös, kék és zöldeskék.

Mi lehetett a hét anyag?

(Horváth Hanga)

A60. Ha bárium-hidroxid- és alumínium-szulfát-oldatot összeöntünk, csapadékképződés megy végbe, ráadásul mind a bárium-szulfát, mind az alumínium-hidroxid gyakorlatilag teljes mértékben kiválik az oldatból, hiszen oldhatóságuk nagyon kicsi.

a) Írd fel a végbemenő reakció egyenletét!

Vendelt felvillanyozta az a tény, hogy ezzel a módszerrel gyakorlatilag tiszta vizet tud készíteni, ha megfelelő arányban elegyíti az oldatokat. Utánanézett az oldhatóságoknak 20 °C-on:

alumínium-szulfát: 36,4 g / 100 víz; bárium-hidroxid: 3,89 g / 100 g víz

Különféle tetszetős ötletei voltak 100 g tiszta víz előállítására:

1. Azonos tömegű oldatok összeöntésével éri el a célját.
2. Az összeöntés után a csapadék tömege egyenlő a víz tömegével.
3. Az összeöntés után a csapadék tömege pont a huszada a víz tömegének.
4. A csapadéokban egyenlő a két összetevő tömege.

b) Mely lehetőségeket tudja megvalósítani? Válaszodat számítással támaszd alá!

c) A megvalósítható esetekre számold ki az összeöntendő oldatok töménységét és tömegét!

(Zagyi Péter)

K246. Mekkora az alábbi oldatok pH-ja?

A: 1,5 tömeg%-os KOH oldat ($\rho = 1,008 \text{ g/cm}^3$)

B: 1,5 tömeg%-os H_2SO_4 oldat ($\rho = 1,009 \text{ g/cm}^3$) $K_{s2} = 0,0105$

C: Az A és B oldat 1:1 tömegarányú elegye

D: Az A és B oldat 2:1 tömegarányú elegye

(Borbás Réka)

K247. Kalcium-karbonát és kalcium-szulfát keverékének kis tömegű mintájához $1,60 \text{ cm}^3$ $2,00 \text{ mol/dm}^3$ töménységű kénsavoldatot adva $74,0 \text{ cm}^3$ gáz fejlődik. (Ha a kénsavat tovább adagolnánk, akkor biztosan nem fejlődne több gáz.) A kénsavval kezelt keverékből $1,00 \text{ dm}^3$ oldatot készítünk, amelyhez $50,0 \text{ cm}^3$ $5,00 \text{ m/m}\%$ -os BaCl_2 -oldatot

adva 1,955 g csapadék válik le. (A bárium-klorid-oldat további adagolásával már biztosan nem válik le több csapadék.)

Mi a minta tömegszázalékos összetétele?

(Borbás Réka)

K248. Zárt edényt válaszfalal két egyenlő részre osztottuk. Az egyik részben nitrogén-monoxid, a másik részben oxigén van. Az edény mindkét felében a hőmérséklet $45\text{ }^{\circ}\text{C}$, a nyomás 110 kPa .

Eltávolítottuk a válaszfalat, és a reakció után a hőmérsékletet az eredetire állítottuk. Ekkor a háromkomponensű elegy hidrogénre vonatkoztatott sűrűsége $25,0$ lett.

a) *Milyen reakciók játszódtak le?*

b) *Milyen összetevőkből áll a kapott elegy?*

c) *Mennyi a kapott elegy térfogatszázalékos összetétele?*

(Forgács József)

K249. Az amoxicillin nevű antibiotikumot gyakran klavulánsavval együtt alkalmazzák, mert utóbbi megakadályozza, hogy a baktériumok által termelt ún. béta-laktamáz enzim hatástalanítsa magát a hatóanyagot (az amoxicillint). Mindkét anyag viszonylag bonyolult szerves vegyület, amelyek egyértékű savként viselkednek.

Egy készítmény dobozán a következő olvasható:

400 mg amoxicillin (459,21 mg amoxicillin-trihidrát formájában) és 57 mg klavulánsav (74,64 mg kálium-klavulanát formájában) 5 ml szuszpenzióban

Hány milligrammot tartalmazzon egy másik gyógyszer az amoxicillin vízmentes nátriumsójából, ill. kalcium-klavulanátból (5 ml szuszpenzióban) ahhoz, hogy hatóanyagtartalma pontosan megfeleljen a másíknak?

(Zagyi Péter)

K250. A jelen mértékegységrendszer megalkotásakor a víz sűrűsége fontos szerepet játszott; a kilogramm mint tömegegység eredetileg 1 dm^3 víz súlya volt.

Lehetne a grammra is hasonló műveleti definíciót találni? Azaz létezik-e olyan praktikus használható anyag, amiből 1 dm³-t a mérlegen levő edénybe töltve, majd azt lezárva nagyjából ($\pm 5\%$) 1 g-mal többet mutasson a mérleg, mint a nyitott edény esetében?

(Magyarfalvi Gábor)

H246. Ha 200 mikroliter 0,1 M ezüst-nitrát-oldatot és 0,5 ml glükózoldatot 10 ml 0,2%-os keményítőoldattal elegyítünk, majd 10 percig kevertetés nélkül forraljuk, az oldat megsárgul. További színváltozás nem tapasztalható. Fényelnyelése és elektronmikroszkópos képe alapján az oldatban stabil ezüst nanorészecskék keletkeznek.

Milyen reakció játszódik le? Mi a szerepe a keményítőnek?

Az elektronmikroszkópos mérések alapján a részecskék átlagos sugara 11 nm.

Hány ezüstatom alkot egy átlagos részecskét? Mi a nanorészecskék koncentrációja az oldatban?

Az így kapott ezüstrészecskék sok tekintetben eltérnek a tömbezüsttől, például antimikrobiális hatásuk is erősebb.

Becsüld meg, hogy ezekben a részecskékben az ezüstatomok hányad része van a részecskék felületén!

(pakisztáni feladat nyomán)

H247. A vér hemoglobin-tartalmának meghatározására használt egyik klasszikus eljárás a Drabkin-módszer. Egy hemoglobin-molekula (tömege 64000 atomi tömegegység) négy hem alegységet tartalmaz, ezek mindegyikében porfiringyűrű koordinál egy Fe(II) iont. A reagens vörösvérplátsót és kálium-cianidot tartalmaz, az előbbi oxidálja a hem vasát, a másik pedig annak oxigénkötő helyére stabilan beépülő cianidcsoportot ad. A kapott ciano-methemoglobin nagyon intenzív fényelnyelést mutat, amit spektrofotometriai úton követni lehet. A spektrofotometriai eljárások lényegét a KÖKÉL 2009/5. száma (365. oldal) röviden tárgyalta.

A ciano-methemoglobin moláris abszorpciós koefficiense 540 nm-es hullámhosszon $11\,000\text{ dm}^3 \cdot \text{cm}^{-1} \cdot \text{mol}^{-1}$. Egy 0,100 ml-es vérmintát

20 ml Drabkin-reagenssel (50 mg KCN, 200 mg vörösvér-lúgsó és pH-szabályozó 1 liter vízben) reagáltattak, 25,00 ml-re hígítottak. Az így kapott oldat abszorbanciája 2,00 cm-es küvettában 0,803 volt (a Drabkin-reagenst tartalmazó üres mintához viszonyítva).

a) *Hány g/deciliter a vérminta hemoglobin-tartalma? Hányszoros feleslegben (a szükséges mennyiség hányszorosa) volt a Drabkin-reagens két komponense?*

Egy átlagos emberi test 4,0 g körüli mennyiségben tartalmaz vasat. Az átlagos vértérfogat 5,7 liter.

b) *Ha a fenti mérési eredmény is átlagos, akkor az összes vas hányad része van hemoglobin formájában az átlagos emberi testben?*

A vérben még a transferrinhez kötve is található egy kevés vas, átlagosan 4 mg személyenként.

c) *Mekkora moláris abszorpciós koefficiens mellett befolyásolná érdemben a hemoglobin mérését az ebből a vasból a Drabkin-reagenssel keletkező termék?*

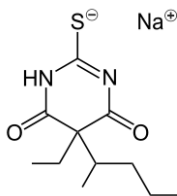
(pakisztáni feladat nyomán)

H248. A gyógyszerek molekulái közül sokban vannak vizes oldatban sav-bázis reakciókra hajlamos csoportok. Ha a gyógyszermolekula egy ilyen csoportja töltött, akkor vízmolekulák veszik körül, és az így kapott nagyméretű poláris komplexek felszívódás során nem tudják átlépni az apoláris biológiai membránokat.

a) *Vezess le egy összefüggést arra, hogy adott pH-jú közegből egy adott pK_s savi disszociációs állandóval bíró funkciós csoportot (egy db-ot) tartalmazó gyógyszer hány százaléka nem szívódik fel! Ne feledkezz meg arról, hogy vannak savas, és vannak bázisos molekulájú gyógyszerek is (a bázisos csoportokat a protonált formájuk pK_s savi disszociációs állandója ugyanúgy jellemzi) !*

A gyomortartalmat általában jellemző pH 2,5, a vékonybél-tartalom és a vér esetén ez az érték 7,3 körül van.

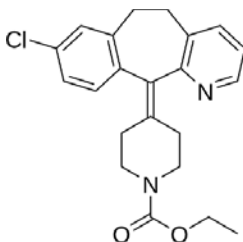
A nátrium-pentotál az agyba jutva gyors altató hatást eredményez. A molekulára jellemző pK_s 7,4.

A gyors altató hatás érdekében a nátrium-pentotált kizárólag intravénásan használják.

b) *Felszívódna-e a gyógyszer szájon át adagolva? Milyen számszerű érvek indokolják ezt?*

A loratadin hatásos antiallergén gyógyszer, tablettában adagolják. A molekulára jellemző pK_s 5.

c) *Számolással mutasd meg, hogy az emésztőrendszer melyik részén várható a loratadin felszívódása?*

(pakisztáni feladat nyomán)

H249. Egy redoxfolyamat elektródpotenciálját (E) a Nernst-egyenlet segítségével lehet kiszámítani a folyamat standard (25 °C, 1 bar, egységnyi koncentrációk) redoxpotenciáljából (E_0).

$$E = E_0 + \frac{RT}{zF} \ln \frac{[\text{ox}]}{[\text{red}]}$$

Itt z a redoxfolyamat elektronszáma, [ox] és [red] az elektródfolyamat oxidált és redukált oldalán levő specieszek koncentrációiból felépített szorzat. R és F a gázállandó és a Faraday-állandó, T a hőmérséklet.

A $\text{Fe}^{3+}/\text{Fe}^{2+}$ -redukciót (standard redoxpotenciál 0,771 V) a fémionok komplexálása is befolyásolhatja. Az etilén-diamin-tetraecetsav (EDTA) mindkét formával igen stabil 1:1 komplexet képez, a komplexképződési állandók $10^{14,3}$ [$\text{Fe}^{\text{II}}(\text{EDTA})$] és $10^{25,1}$ [$\text{Fe}^{\text{III}}(\text{EDTA})$].

Állítsunk össze egy 100 ml oldatot tartalmazó standard $\text{Fe}^{3+}/\text{Fe}^{2+}$ rendszert.

Hány gramm EDTA-dinátriumsót kell ehhez adni, hogy a komplexált vas(III)/vas(II) ionok redukciójának standard rendszerét kapjuk? Mi annak a rendszernek a standardpotenciálja? Mi történik a rendszer potenciáljával, ha a rendszert tízszeresére hígítjuk?

(pakisztáni feladat nyomán)

H250. Hosszú, konjugált kettős kötéses láncokat tartalmazó molekulák fényelnyelését egy nagyon egyszerű modellel is elfogadhatóan közelíteni lehet. A modell szerint a konjugált rendszer pi-elektronjai a kötésrendszer mentén, azaz gyakorlatilag egy szakasz mentén egy dimenzióban szabadon mozoghatnak. A kvantummechanika szerint az ilyen „dobozba zárt elektronok” energiáját a következő képlet adná meg:

$$E = \frac{n^2 h^2}{8mL^2}$$

Itt h a Planck-állandó, m az elektron tömege, L a doboz, azaz a molekula hossza. Az n egy kvantumszám, értéke 1, 2, 3... lehet. Minden kvantumszám egy lehetséges elektronállapotot jellemez. Egyszerre minden állapotban csak két elektron lehet (ellentétes spinnel).

A molekulák fényelnyelése a következő módon játszódik le ebben a modellben: a rendszerben levő elektronok a legalacsonyabb energiájú állapotokat (pályákat) foglalják el. Fényelnyelés hatására alacsonyabb energiájú pályáról magasabb energiájú pályára kerülhet egy elektron. A lehetséges legkisebb energiájú fény, amit a rendszer elnyelhet a legmagasabb energiájú betöltött pályáról a legalacsonyabb energiájú betöltetlen pályára történő gerjesztésnek felel meg. A BD (1,4-diciklohexil-1,3-butadién), HT (1,6-diciklohexil-1,3,5-hexatrién) és OT (1,8-diciklohexil-1,3,5,7-oktatetraén) molekula esetében a kötésrendszer hossza tekinthető 6,53; 9,41; illetve 12,29 angströmnek.

- Hány elektron van a három molekula pi-elektronrendszerében?*
- Becsüld meg a három molekula legnagyobb hullámhosszú elnyelését a dobozmodell segítségével!*

(pakisztáni feladat nyomán)

Megoldások

A46. A feladat megoldása során használt moláris tömegek: $M(\text{C}) = 12,01 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$; $M(\text{H}) = 1,01 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$; $M(\text{O}) = 16,00 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$.

a) A gáz moláris tömegét meghatározhatjuk az ideális gázok állapotegyenletéből: $p \cdot V = (m/M) \cdot R \cdot T$. Az állapotegyenletből a moláris tömeget kifejezve: $M = (m \cdot R \cdot T)/(p \cdot V)$. Az adatokat behelyettesítve:

$$M = \frac{1,32 \text{ g} \cdot 8,314 \text{ J} \cdot \text{mol}^{-1} \cdot \text{K}^{-1} \cdot 263,15 \text{ K}}{101000 \text{ Pa} \cdot 0,000650 \text{ m}^3} = 44,0 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

A moláris tömeg alapján ez a gáz lehet a szén-dioxid (CO_2), a dinitrogén-oxid (N_2O), illetve a propán (C_3H_8). Ha azonban figyelembe vesszük a feladatban megadott tulajdonságokat (vízben oldódik, savas kémhatást eredményezve, hajtógáznak használják), akkor megállapíthatjuk, hogy ez a gáz a szén-dioxid (CO_2), E-száma E290.

b) Mivel a sav moláris tömege $60 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$ és $40 \text{ m/m}\%$ szén tartalmaz, ezért 1 mol savban $60 \text{ g} \cdot 0,40 = 24 \text{ g}$ szén van, ami 2 mol. Emellett van még $60 \text{ g} - 24 \text{ g} = 36 \text{ g}$ oxigén és hidrogén a szerves sav 1 móljában. Ez kétféle módon lehetséges: 1 mol oxigén és 20 mol hidrogén vagy 2 mol oxigén és 4 mol hidrogén. Az előbbi eset nem lehetséges, mert túl sok a hidrogén, az utóbbi eset viszont jó megoldás. Tehát a szerves sav összegképlete $\text{C}_2\text{H}_4\text{O}_2$, ez az ecetsav. E-száma E260.

c) Az ecetsav többféle módon keletkezhet szőlőcukorból. Például a szőlőcukor alkoholos erjedése során etil-alkohol keletkezik, az etil-alkohol oxidációjával pedig ecetsavat állíthatunk elő.

d) Tekintsünk 100 g alkálifémsót! Ebben van 75,00 g szén, ami 6,24 mol, 4,69 g hidrogén, ami 4,64 mol, 8,33 g oxigén, ami 0,521 mol és $100 \text{ g} - 75,00 \text{ g} - 4,69 \text{ g} - 8,33 \text{ g} = 11,98 \text{ g}$ alkálifém.

$n(\text{C}) : n(\text{H}) : n(\text{O}) = 6,24 : 4,64 : 0,521 = 11,98 : 8,91 : 1,00$, ez alapján 1 mol alkálifémsó 12 mol szén tartalmaz, így a só moláris tömege $(12 \cdot 12,01 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}) / 0,75 = 192,16 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$. 1 mol sóban tehát $192,16 \text{ g} \cdot 0,1198 = 23,02 \text{ g}$ alkálifém van. Az alkálifémek moláris tömege alapján azt mondhatjuk, hogy a só 1 móljában van 1 mol nátrium. Tehát a nátrium sójáról van szó. Ezt az eredményt

alátámasztja, hogy a $C_{12}H_9ONa$ összegképletű nátrium-ortofenil-fenolátot valóban citrusfélék felületének kezelésére használják.

A pontátlag 8,4. Sok esetben hiányoltuk a megoldás menetének részletezését. Kiemelkedően szép megoldást küldött be Czako Áron és Takács Titanilla.

(Palya Dóra)

A47. A halvány ibolyaszínű lángfestésből arra lehet következtetni, hogy valamilyen káliumsóval van dolgunk. A gázfejlődés során mért adatokból szűkíthetjük az anionok körét. Mivel standardállapotú gáz fejlődött, a 734 cm^3 gáz $30,0 \text{ mmol}$ -nak felel meg. Mivel a lúgoldatban maradéktalanul elnyelődött, ezért ennyi gáz tömege $1,319 \text{ g}$, tehát a gáz moláris tömege 44 g/mol , azaz a szén-dioxidról van szó. Ez a gáz kétféle anionból keletkezhet: karbonát- illetve hidrogénkarbonát-ionból.

a) Tehát a képződött gáz a szén-dioxid (CO_2).

Tegyük fel, hogy karbonátiónról van szó. Ebben az esetben 1 mol kálium-karbonátból 1 mol szén-dioxid fejlődik, tehát $30,0 \text{ mmol}$ szén-dioxid $30,0 \text{ mmol}$ sóból keletkezik. Viszont $30,0 \text{ mmol}$ kálium-karbonát tömege $4,14 \text{ g}$, ami ellentmond a feladat szövegének.

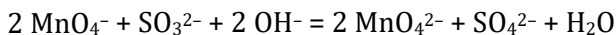
Ha kálium-hidrogén-karbonát volt a só, akkor is fennáll, hogy $30,0 \text{ mmol}$ sóból $30,0 \text{ mmol}$ gáz lesz. Viszont $30,0 \text{ mmol}$ kálium-hidrogénkarbonát tömege $3,00 \text{ g}$, ami egyezik a feladatban található tömeggel.

b) Tehát az üvegben kálium-hidrogénkarbonát volt ($KHCO_3$).

A pontátlag 6,8 volt.

(Bacsó András)

A48. a) A reakció rendezett ioneqyenlete:

b) Az 5 cm^3 ($0,005 \text{ dm}^3$) 6 mol/dm^3 -es NaOH -oldatban lévő oldott anyag anyagmennyisége: $n_{\text{NaOH}} = 0,005 \text{ dm}^3 \cdot 6 \text{ mol/dm}^3 = 0,03 \text{ mol}$. Ennyi NaOH tömege $0,03 \text{ mol} \cdot 40,0 \text{ g/mol} = 1,2 \text{ g}$.

A keletkezett oldat tömege $5 \text{ cm}^3 \cdot 1,22 \text{ g/cm}^3 = 6,1 \text{ g}$. Ebből 1,2 g az oldott anyag, míg a maradék 4,9 g víz. A víz sűrűségét $1,0 \text{ g/cm}^3$ -nek véve a 4,9 g víz térfogata $4,9 \text{ cm}^3$.

Az oldat készítéséhez tehát 1,2 gramm NaOH-ot kell feloldani $4,9 \text{ cm}^3$ vízben.

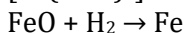
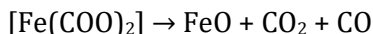
c) $1,00 \text{ cm}^3$ ($0,001 \text{ dm}^3$) $0,5 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú nátrium-szulfit-oldatban $0,001 \text{ dm}^3 \cdot 0,5 \text{ mol/dm}^3 = 0,0005 \text{ mol Na}_2\text{SO}_3$ van. Ez az a) feladatrészben leírt egyenlet alapján kétszer ennyi, vagyis $0,001 \text{ mol KMnO}_4$ -tal reagál. Ekkora anyagmennyiségű kálium-permanganát tömege $0,001 \text{ mol} \cdot 158 \text{ g/mol} = 0,158 \text{ g}$. Tehát kb. $0,16 \text{ g}$ tömegű kálium-permanganáttal lép reakcióba az $1,00 \text{ cm}^3$ nátrium-szulfit-oldat.

d) A barnakő a mangán-dioxid (MnO_2). A laboratóriumban például katalizátorként használják H_2O_2 bontásához.

A feladat beküldői közül összesen 8-an adtak be hibátlan megoldást, a pontszámok átlaga 8,5 pont. Kiemelkedően szép volt Takács Titanilla megoldása.

(Vörös Tamás)

A49. a) A pirofóros vas előállításának egyenletei:

b) $m(\text{Fe}) = 2 \text{ g} \rightarrow n(\text{Fe}) = 0,0358 \text{ mol} = n(\text{H}_2) = n(\text{FeO}) = n([\text{Fe}(\text{COO})_2])$ a reakcióegyenletek alapján. Így

$$m([\text{Fe}(\text{COO})_2]) = 0,0358 \cdot 143,85 = 5,15 \text{ g},$$

$$m(\text{H}_2) = 0,0358 \cdot 2 = 0,0716 \text{ g}.$$

Vagyis $5,15 \text{ g}$ vas-oxalátból kell kiindulni és $71,6 \text{ mg}$ hidrogéngáz fog fogyni.

(Rutkai Zsófia)

A50. Vendel poharaiban az alábbi anyagmennyiségek találhatóak: 1. pohár: 30 mmol HCl , 2. pohár: 60 mmol NaOH , 3. pohár: 90 mmol HCl

Egy-egy átöntéskor a HCl és az NaOH NaCl képződését eredményezi, ezt figyelembe véve foglaljuk össze táblázatban a történéseket!

		1. pohár	2. pohár	3. pohár
Kiindulás	V / cm^3	300	300	300
	n / mmol	30,0 HCl	60,0 NaOH	90,0 HCl
1 → 2 100 cm ³	V / cm^3	200	400	300
	n / mmol	20,0 HCl	50,0 NaOH	90,0 HCl
		0,0 NaCl	10,0 NaCl	0,0 NaCl
2 → 3 100 cm ³	V / cm^3	200	300	400
	n / mmol	20,0 HCl	37,5 NaOH	77,5 HCl
		0,0 NaCl	7,5 NaCl	15,0 NaCl
3 → 2 100 cm ³	V / cm^3	200	400	300
	n / mmol	20,0 HCl	18,1 NaOH	58,1 HCl
		0,0 NaCl	30,6 NaCl	11,3 NaCl
2 → 1 100 cm ³	V / cm^3	300	300	300
	n / mmol	15,5 HCl	13,6 NaOH	58,1 HCl
		12,2 NaCl	23,0 NaCl	11,3 NaCl
Végső	$c / (\text{mol}/\text{dm}^3)$	0,052 HCl	0,045 NaOH	0,194 HCl
		0,041 NaCl	0,077 NaCl	0,038 NaCl

A feladatra adandó válaszok kiolvashatóak a táblázat félkövér betűkkel szedett soraiból.

A pontátlag 7,3 volt.

(Bacsó András)

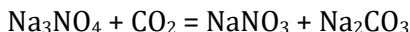
K236. a) Vizsgáljunk 100,0 g kiindulási sót! Ennek nátriumtartalma 27,06 g, oxigéntartalma 56,47 g és tartalmaz még emellett egy (vagy esetleg több) ismeretlen elemet összesen 100,0 g – 27,06 g – 56,47 g = 16,47 g tömegben. A 100,0 g sóban lévő nátrium anyagmennyisége $27,06 \text{ g} / 22,99 \text{ g/mol} = 1,177 \text{ mol}$, míg az oxigéné

56,47 g / 16,00 g/mol = 3,529 mol. Ebből látható, hogy a vegyületben az oxigén és nitrogén aránya 3,529 / 1,177 = 3,00. Elsőként tételezzük fel, hogy a sóban csak egy további elem van, és ennek anyagmennyisége megegyezik a sóban lévő nátrium anyagmennyiségével, azaz 1,177 mol! Ekkor a 16,47 g ismeretlen elem moláris tömege 16,47 g / 1,177 mol = 13,99 g/mol, tehát ez az elem a nitrogén, a kiindulási só pedig a nátrium-nitrát (NaNO₃).

A nátrium-oxiddal (Na₂O) 1:1 arányban történő hevítés hatására keletkező vegyület moláris tömege a nátrium-nitrát moláris tömegénél 72,94 %-kal nagyobb, vagyis 84,99 g/mol · 1,7294 = 147,0 g/mol. Ez éppen a nátrium-nitrát és nátrium-oxid moláris tömegének összege, vagyis a két vegyületből egyesüléssel Na₃NO₄ keletkezett (nátrium-ortonitrát).

b) A hevítéssel keletkezett termék a H₃NO₄ összegképletű sav („ortosalétromsav”) sója lehetne.

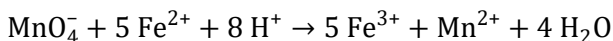
c) A CO₂ hatására keletkező új vegyület moláris tömege a nátrium-nitrát moláris tömegénél 24,71 %-kal nagyobb, vagyis 84,99 g/mol · 1,2471 = 106,0 g/mol. Ez alapján, figyelembe véve, hogy szén-dioxidos reakció játszódott le, a keletkezett új vegyület a nátrium-karbonát (Na₂CO₃). A lejátszódott reakció egyenlete:

A feladat beküldői közül összesen 14-en adtak be hibátlan megoldást, a pontszámok átlaga 8,7 pont. Gyakori hiba volt (elsősorban a c) feladatrésznél), hogy a megoldók nem ellenőrizték le, hogy a kapott termék moláris tömegének értéke valóban megfelel-e a feladat szövegében írtaknak.

(Vörös Tamás)

K237. a) A kálium-permanganáttal csak a vas(II)-ion reagál. Gyakori hiba volt, hogy sokan a fluoridionnal is reagáltatták.

b) Itt csak azt tudjuk meghatározni, hogy a vas(II)-ion mekkora része oxidálódott el. Ezt titrálással tesszük meg. A mintába 60 mg vas volt. A vas(II)-ion mennyisége:

$$n = 0,00172 \text{ dm}^3 \cdot 0,0500 \frac{\text{mol}}{\text{dm}^3} \cdot 5 = 4,30 \cdot 10^{-4} \text{ mol}$$

$$m = 4,30 \cdot 10^{-4} \cdot 55,8 \frac{\text{g}}{\text{mol}} = 24,0 \text{ mg}$$

$$\frac{24,0 \text{ mg}}{60 \text{ mg}} \cdot 100 = 40\%$$

Tehát a készítmény 40%-ban tartalmaz vas(II)-iont, a többi vas(III)-ion. A többi iont ezzel nem tudjuk meghatározni, de azok nem érzékenyek a levegő oxigénjére, ezért csak a vas(II)-ionok romlanak meg.

A feladat könnyűnek bizonyult, a beküldők többsége maximális pontot ért el. A pontok átlaga 8,54 lett.

(Borsik Gábor)

K238. Az üveg, a szilárd anyag és az oldat együttes tömege 104,85 gramm. Az üres üveg tömege 73,67 gramm. Tehát a jelenlegi oldat és szilárd anyag együttes tömege 31,18 gramm.

$$M(\text{Na}_2\text{CO}_3) = 106 \text{ g/mol}$$

$$M(\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10 \text{ H}_2\text{O}) = 286 \text{ g/mol}$$

Kezdetben a 100 cm^3 oldat sűrűsége $1,097 \text{ g/cm}^3$, tömege így $109,7 \text{ g}$, mely $10,6 \text{ g}$ nátrium-karbonátot tartalmaz. ($78,52 \text{ g}$ víz párologott el, $20,58 \text{ g}$ víz maradt.)

Legegyszerűbben a következő egyenletet írhatjuk fel az oldhatóság alapján ($30,72 \text{ g}$ nátrium-karbonátot old 100 g víz, és „ x ” legyen a kivált nátrium-karbonát tömege kristályvíz nélkül):

$$\frac{30,72 \text{ g Na}_2\text{CO}_3}{100 \text{ g víz}} = \frac{10,6 \text{ g} - x}{20,58 \text{ g} - \frac{x}{106 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}} \cdot 18 \text{ g/mol} \cdot 10}$$

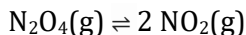
Melyből $x = 8,942 \text{ g Na}_2\text{CO}_3$.

$$\frac{8,942 \text{ g}}{106 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}} \cdot 286 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1} = 24,13 \text{ g}$$

Vagyis a kivált $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10 \text{ H}_2\text{O}$ tömege $24,13 \text{ g}$.

(Csenki János Tivadar)

K239. a) Az N_2O_4 anyagmennyisége 10^{-4} mol, kiindulási koncentrációja 10^{-2} mol/dm³. Gázok esetében a térfogat-százalékos összetétel megegyezik az anyagmennyiség-százalékos összetétellel, tehát az egyensúlyi elegy NO_2 -tartalma 77,7 n/n%. A bomlás egyenlete:

Tegyük fel, hogy x mol/dm³ N_2O_4 bomlott el. Ekkor az egyensúlyi koncentrációk: $[\text{N}_2\text{O}_4] = 10^{-2} - x$ mol/dm³, $[\text{NO}_2] = 2x$ mol/dm³.

$$\frac{n(\text{NO}_2)}{n(\text{NO}_2) + n(\text{N}_2\text{O}_4)} = \frac{[\text{NO}_2]}{[\text{NO}_2] + [\text{N}_2\text{O}_4]} = \frac{2x}{10^{-2} + x} = 0,777$$

$x = 6,3532 \cdot 10^{-3}$ mol/dm³. Kiszámolva az egyensúlyi koncentrációkat: $[\text{N}_2\text{O}_4] = 3,6468 \cdot 10^{-3}$ mol/dm³, $[\text{NO}_2] = 1,2706 \cdot 10^{-2}$ mol/dm³.

Az egyensúlyi állandó:

$$K = \frac{[\text{NO}_2]^2}{[\text{N}_2\text{O}_4]} = 0,0443 \text{ mol/dm}^3$$

b) Az összkoncentráció $c = [\text{N}_2\text{O}_4] + [\text{NO}_2] = 1,6353 \cdot 10^{-2}$ mol/dm³. $n = 1,6353 \cdot 10^{-4}$ mol, $T = 295$ K, $V = 10^{-5}$ m³, $p = n \cdot R \cdot T / V = 40,1$ kPa

c) Általánosságban nem igaz az állítás.

Legyen a N_2O_4 kiindulási anyagmennyisége 10^{-4} mol, melyből elbomlik y mol, a térfogat V . Tegyük fel, hogy 77,7 V/V% az egyensúlyi elegy NO_2 -tartalma. Az a) részhez hasonlóan számolva $y = 6,3532 \cdot 10^{-5}$ mol.

$n(\text{N}_2\text{O}_4) = 10^{-4} - y = 3,6468 \cdot 10^{-5}$ mol, $n(\text{NO}_2) = 2y = 1,2706 \cdot 10^{-4}$ mol.

Felírható az egyensúlyi állandó:

$$K = \frac{(n(\text{NO}_2)/V)^2}{n(\text{N}_2\text{O}_4)/V} = \frac{n(\text{NO}_2)^2}{n(\text{N}_2\text{O}_4) \cdot V} = 0,0443 \text{ mol/dm}^3$$

A fent kiszámolt anyagmennyiségeket behelyettesítve, V -re megoldva az egyenletet: $V = 9,99 \cdot 10^{-3}$ dm³, ami az ebben a feladatban leírt eset. Látható, hogy az egyensúlyi összetétel függ a térfogattól, ezért nem lesz általánosan igaz az állítás.

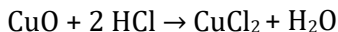
(Simkó Irén)

K240. a) A javasolt reagens: híg sósav (mindkét feladatrészben természetesen több lehetőség is létezik).

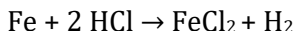
Az egyes esetekben megfigyelt tapasztalatok, lejátszódó reakciók, illetve magyarázataik:

Ag: híg sósavval nem reagál, mivel pozitív standardpotenciálú fém.

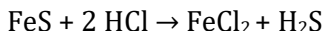
CuO: reagál sósavval, miközben kékes-zöldes oldat keletkezik (a szín függ a sósav koncentrációjától, mivel klorokomplex képződhet).

Fe: híg sósavban oldódik, zöldes oldat keletkezik; színtelen, szagtalan gáz fejlődik.

FeS: szintén oldódik híg sósavban, az előzővel azonos minőségű oldat keletkezik, azonban záptojásszagú gáz fejlődik.

b) A javasolt reagens: kevés jódot tartalmazó KI-oldat (Lugol-oldat).

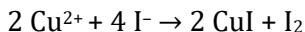
Tapasztalatok és magyarázatok:

AlCl_3 : színtelen oldat keletkezik, hiszen mind az AlCl_3 mind az AlI_3 jól oldódik vízben.

CaCO_3 : nem történik változás, mivel nagyon rosszul oldódik vízben.

Keményítő: kékes színreakciót tapasztalhatunk, hiszen a keményítő a jódmolekulákkal sötétkék komplexet képez

CuSO_4 : reakció tapasztalható, a kezdetben fehér anyag barnás-fehéres csapadék lesz, az oldat színe némileg mélyül; a kiváló CuI fehér színű tisztán, azonban a keletkező jód miatt némileg barnás árnyalat tapasztalható, valamint az oldat I_2 -tartalma növekszik.

A feladatra számos kreatív ötlet született, melyek nagy részét maximális ponttal jutalmaztuk. Az átlagpontoszám 7,8 pont lett.

(Broda Balázs)

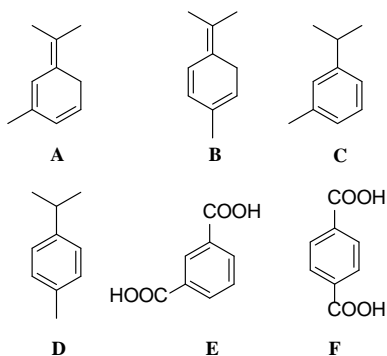
H236. Szénhidrogének oxidációjakor a többszörös kötések mentén lánchasadás történik. Ha a kettős kötéssel kapcsolódó szénatomon nincs hidrogén, akkor karbonil-, ha van, akkor az karboxilcsoporttá tud oxidálódni.

Az **A** és **B** vegyületekről megállapíthatjuk, hogy bennük 8 hidrogénnel van kevesebb egy telített szénhidrogénhez képest. Ezekből a vegyületekből oxidáció során keletkező termékekben (aceton, piroszólósav, keto-borostyánkősav) összesen hat oxigéntartalmú funkciós csoport van, ami három lánchasadásnak felel meg. Három lánchasadás során csak úgy keletkezhet három termék, ha a kiindulási vegyület gyűrűs. Emellett három darab kettős kötés kell még, hogy a molekulákban a hidrogének száma megfelelő legyen.

Az **A** és **B** vegyületek izomerizációja során aromás gyűrű alakul ki. A keletkező **C** és **D** vegyületek oxidálásával aromás karbonsavakat kapunk, amit az összegképlet is megerősít. A két karboxilcsoport arra utal, hogy az aromás gyűrűről két csoport lóg le. Mivel az **F** molekulának nulla a dipólusmomentuma, szimmetrikusnak kell lennie.

Ezek alapján a megoldás:

(Balbisi Mirjam megoldása alapján)

H237. A feladatba sajnos több hiba csúszott és többszöri próbálkozásra sem sikerült helyes formában az olvasókhöz időben eljuttatnunk. Ugyan voltak a beküldők között, akik a feladat hibáit maguk is korrigálták, egységesen nem lehetett volna értékelni a munkákat, így a feladat kimarad a pontversenyből. A feladat helyes szövegezése a jó adatokkal alább olvasható, illetve utána a megoldást is megadjuk:

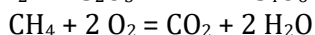
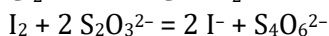
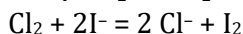
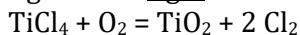
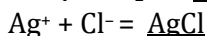
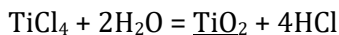
„Az **A** szervesetlen folyadék 569,1 mg-os részletét 1,000 dm³ vízzel reagáltattuk. Ekkor 239,7 mg fehér porszerű, **B** szervesetlen vegyület válik ki. A vizes oldat századrészét metilvörös indikátor mellett megtitráltuk 0,0100 mol/dm³ NaOH-oldattal: a fogyás 12,00 cm³-nek

adódott. Egy másik 10,00 cm³-es részletet 0,0500 mol/dm³ AgNO₃-oldattal titráltuk és a fogyás 2,40 cm³ volt.

Az **A** vegyület ugyanekkorá részletét tiszta oxigéngázzal reagáltattuk. Ebben az esetben is 239,7 mg **B** vegyület keletkezett és egy sárga színű gáz (**C**). A **C** gázt KI-oldatban nyeletjük el. Majd az oldat tizedrészében meghatároztuk a kivált jódot 0,1000 mol/dm³ koncentrációjú Na₂S₂O₃-oldattal titrálva: a fogyás 12,00 cm³-nek adódott. A reakcióban felhasznált oxigén pontosan 36,75 cm³ metán (101,3 kPa, 25 °C) elégetéséhez elegendő.

Milyen anyagokat jelölnek az A – C betűk? Írd fel a lejátszódó folyamatok egyenleteit!”

A: TiCl₄; **B:** TiO₂; **C:** Cl₂

(Varga Szilárd)

H238. a) A kén-dioxidos redukció után csak Tl(I)- és kloridionok maradnak az oldatban, amelyek lecsapódnak.

$M(\text{Tl}_2\text{CrO}_4) = 524,74 \text{ g/mol}$, $M(\text{AgCl}) = 143,33 \text{ g/mol}$

Az adatokból: $n(\text{Tl}_2\text{CrO}_4) = n(\text{Tl})/2$:

A esetben $7,6705 \cdot 10^{-3} \text{ mol}$;

B esetben $1,5017 \cdot 10^{-3} \text{ mol}$.

$n(\text{AgCl}) = n(\text{Cl})$:

A esetben $3,0677 \cdot 10^{-2} \text{ mol}$; B esetben $4,5071 \cdot 10^{-3} \text{ mol}$.

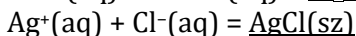
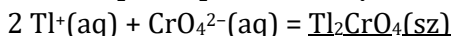
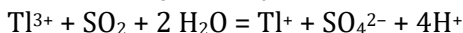
Ezekből $n(\text{Tl}):n(\text{Cl})$ értéke

A esetben 1:2; B esetben 2:3.

A szakirodalom szerint az ezeknek megfelelő legegyszerűbb vegyületek

A = Tl₂Cl₄ és B = Tl₄Cl₆ képlettel léteznek.

b) A lejátszódó reakciók egyenlete:

c) $M(\text{A}) = 550,56 \text{ g/mol}$; $M(\text{B}) = 1030,22 \text{ g/mol}$.

A esetben $m = (n(\text{Cl})/4) \cdot M(\text{A}) = 4,222 \text{ g}$;

B esetben $m = (n(\text{Cl})/6) \cdot M(\text{B}) = 0,774 \text{ g}$ anyagból indultak ki.

d) A szakirodalom szerint az A vegyületben kationként Tl^+ , anionként $[\text{Tl}^{\text{III}}\text{Cl}_4]^-$ komplex ion, a B vegyületben kationként szintén Tl^+ , anionként pedig $[\text{Tl}^{\text{III}}\text{Cl}_6]^{3-}$ komplex ion található.

A feladat viszonylag könnyűnek bizonyult, a beküldők többsége kisebb pontatlanságokkal jól oldotta meg. Az ilyen feladatoknál ajánlom, hogy először mindenki olvassa el N. N. Greenwood – A. Earnshaw: Az elemek kémiája című könyvének témába vágó szakaszát, néha jelentős segítség, vagy épp pontosítható vele az elgondolás. A legteljesebb megoldást Baglyas Márton küldte.

(Szobota András)

H239. Az ammónia cseppentése után az ezüst összes koncentrációja

$$c_{\text{Ag}} = 0,1 \cdot 1/1,05 = 0,09524 \text{ M.}$$

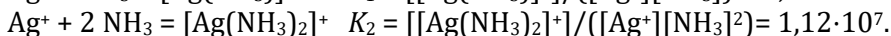
Az NH_3 összes koncentrációja

$$\text{I) } c_1 = 2 \cdot 0,05/1,05 = 0,09524 \text{ M (1:1 arány),}$$

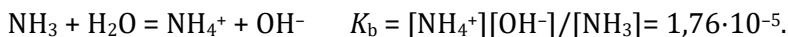
$$\text{II) } c_2 = 5 \cdot 0,05/1,05 = 0,2381 \text{ M (1:2,5),}$$

$$\text{III) } c_3 = 10 \cdot 0,05/1,05 = 0,4762 \text{ M (1:5).}$$

Az ezüstkomplexek képződésének egyenletei:

Az ammónia disszociációja:

Az AgCl csapadék leválása:

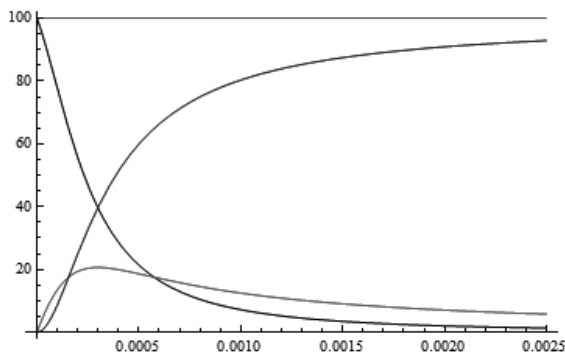
Az Ag teljes mennyisége:

$$c_{\text{Ag}} = [\text{Ag}^+] + [\text{Ag}(\text{NH}_3)]^+ + [[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+] = [\text{Ag}^+](1 + K_1 \cdot [\text{NH}_3] + K_2 \cdot [\text{NH}_3]^2) = [\text{Ag}^+] \cdot \alpha_L, \text{ ahol } \alpha_L = 1 + K_1 \cdot [\text{NH}_3] + K_2 \cdot [\text{NH}_3]^2.$$

Az NH_3 teljes mennyisége:

$$c(\text{NH}_3) = [\text{NH}_3] + [\text{NH}_4^+] + [[\text{Ag}(\text{NH}_3)]^+] + 2 \cdot [[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+].$$

Az I), II) és III) feladatrészek megoldása a fenti egyenletek beprogramozásával egyszerűen és gondolkodás nélkül elvégezhető, azonban érdemes megvizsgálni, hogy az egyes esetekben lehetséges-e a problémát bizonyos feltételezések mellett pl. a mellékelt speciesz-eloszlást (α_L) figyelembe véve leegyszerűsíteni, ugyanis a számítógép segítségével a legtöbb kémiaversenyen nem lehet igénybe venni. (A feltételezéseket természetesen utólag vissza kell ellenőrizni!)

Vegyük sorra a különböző NH_3 koncentrációkat, induljunk a legnagyobb feleslegtől!

III) 0,09524 M-es ezüst- és 0,4762 M-es NH_3 -koncentráció esetén (1:5) feltételezhető, hogy az összes ezüst $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+$ formában lesz jelen az oldatban. A komplexképződés után megmaradó ammónia mennyisége $0,4762 - 0,09524 \cdot 2 = 0,28572$ M, aminek a disszociációjára felírható, hogy:

$$1,76 \cdot 10^{-5} = x^2 / (0,28572 - x),$$

melyből $x = 2,23 \cdot 10^{-3} = [\text{NH}_4^+]$, így $[\text{NH}_3] = 0,2835$ M. Ezzel az NH_3 -koncentrációval az $\alpha_L = 900663,5$. Visszaellenőrizve a speciesz-eloszlást megállapítható, hogy az Ag^+ szinte teljes mértékben $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+$ formában lesz jelen (99,95%), tehát a kezdeti feltételezésünk helyes volt. Az α_L alapján: $[\text{Ag}^+] = c_{\text{Ag}} / \alpha_L = 1,057 \cdot 10^{-7}$ M, amiből

$$[\text{Cl}^-] = L/[\text{Ag}^+] = 1,675 \cdot 10^{-3} \text{ M}$$

II) 0,09524 M-es ezüst- és 0,2381 M-es NH_3 -koncentráció esetén (1:2,5) szintén feltételezhető, hogy az összes ezüst $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+$ formában lesz jelen az oldatban. A komplexképződés után megmaradó ammónia mennyisége $0,2381 - 0,09524 \cdot 2 = 0,04762 \text{ M}$, aminek a disszociációja után az előzőek alapján $[\text{NH}_4^+] = 9,067 \cdot 10^{-7}$, így

$$[\text{NH}_3] = 0,04671 \text{ M}, \alpha_1 = 24518,7.$$

Az $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+$ részaránya ebben az esetben az előzőnél kevesebb, 99,66%. Az α_1 alapján: $[\text{Ag}^+] = 3,88 \cdot 10^{-6} \text{ M}$, amiből $[\text{Cl}^-] = 4,56 \cdot 10^{-5} \text{ M}$.

(Ha elhanyagolás nélkül oldjuk meg a feladatot, akkor a megoldás csak kicsit változik, $[\text{Ag}^+] = 3,832 \cdot 10^{-6} \text{ M}$, amiből $[\text{Cl}^-] = 4,62 \cdot 10^{-5} \text{ M}$).

III) 0,09524 M-es ezüst és 0,09524 M-es NH_3 koncentráció esetén (1:1) a specieseloszlás görbét megvizsgálva nem feltételezhető, hogy a teljes Ag^+ mennyisége $[\text{Ag}(\text{NH}_3)]^+$ formában lesz jelen, ugyanis ezen komponens görbéje semmilyen koncentrációtartomány esetén sem domináns. (A teljes Ag^+ mennyiség $[\text{Ag}(\text{NH}_3)]^+$ illetve $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+$ komplex formájában történő feltételezése a visszaellenőrzéskor ténylegesen ellentmondáshoz vezet.) Emiatt a megoldás során a probléma a fenti módon egyszerűen nem közelíthető, meg kell oldani a teljes egyenletrendszert (ez nem zárja ki, hogy az egyenletrendszer megoldása közben másfajta közelítést alkalmazzunk).

Az anyagok mennyiségeinek a változása a reakciók során:

	Ag^+	NH_3	$[\text{Ag}(\text{NH}_3)]^+$
kiindulás	c	c	-
reakció	x	x	x
keletkezett	$c-x$	$c-x$	x

	Ag^+	2NH_3	$[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+$
kiindulás	$c-x$	$c-x$	-
reakció	y	$2y$	y
keletkezett	$c-x-y$	$c-x-2y$	y

	NH_3	NH_4^+	OH^-
kiindulás	$c-x-2y$	-	-
reakció	z	z	z
keletkezett	$c-x-2y-z$	z	z

Az egyenletek felírásához az egyes anyagok végső (félkövérrel jelzett) koncentrációja szükséges: $[[\text{Ag}(\text{NH}_3)]^+] = x$, $[[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+] = y$, $[\text{NH}_4^+] = z$, $[\text{Ag}^+] = c-x-y$, $[\text{NH}_3] = c-x-2y-z$. A megfelelő egyenletek:

$$K_1 = x / ((c-x-y)(c-x-2y-z))$$

$$K_2 = y / ((c-x-y)(c-x-2y-z)^2)$$

$$K_b = z^2 / (c-x-2y-z)$$

Az egyenletrendszer megoldása:

$x = 1,965 \cdot 10^{-2} \text{ M}$, $y = 3,761 \cdot 10^{-2} \text{ M}$, $z = 7,234 \cdot 10^{-5} \text{ M}$, amiből

$[\text{NH}_3] = 2,975 \cdot 10^{-4} \text{ M}$ és $[\text{Ag}^+] = 3,798 \cdot 10^{-2} \text{ M}$. Így $[\text{Cl}^-] = 4,66 \cdot 10^{-9} \text{ M}$

A három rész megoldása tehát:

I) $[\text{Cl}^-] = 4,66 \cdot 10^{-9} \text{ M}$, II) $[\text{Cl}^-] = 4,56 \cdot 10^{-5} \text{ M}$ és III) $[\text{Cl}^-] = 1,675 \cdot 10^{-3} \text{ M}$.

A kiindulási NH_3 oldatra visszszámolva ez:

I) $[\text{Cl}^-] = 9,79 \cdot 10^{-8} \text{ M}$, II) $[\text{Cl}^-] = 9,58 \cdot 10^{-4} \text{ M}$ és III) $[\text{Cl}^-] = 3,518 \cdot 10^{-2} \text{ M}$.

Ezek közül az I) esetben nagyon kis koncentrációt kapunk, mely szennyeződésként könnyen elképzelhető.

A feladatra 28 megoldás érkezett, ezek közül 14 hibátlan volt. A feladat pontátlag 7,6 pont. Kiemelendő Botlik Bence Béla és Kalapos Péter Pál munkája, akik a feladat III) és II) részeit beprogramozás helyett okosan végiggondolták.

(Sarka János)

H240. a) A $\pi = \rho \cdot g \cdot h$ egyenletet felhasználva, ahol ρ a vizsgált ricinolsavoldat sűrűsége, g a nehézségi gyorsulás, h pedig a kapillárisemelkedés mértéke, kiszámíthatjuk a π ozmózisnyomás értékét:

$$\pi = 1000 \text{ kg/m}^3 \cdot 9,81 \text{ m/s}^2 \cdot 0,084 \text{ m} = 824,04 \text{ Pa}.$$

Ezt az adatot a van 't Hoff-egyenletbe behelyettesítve megkapjuk a bemért ricinolsav anyagmennyiségét:

$$n = \pi \cdot V / (R \cdot T) = 824,04 \text{ Pa} \cdot 5 \cdot 10^{-5} \text{ m}^3 / (8,314 \text{ J}/(\text{mol} \cdot \text{K}) \cdot 295,15 \text{ K}) = 1,6791 \cdot 10^{-5} \text{ mol}.$$

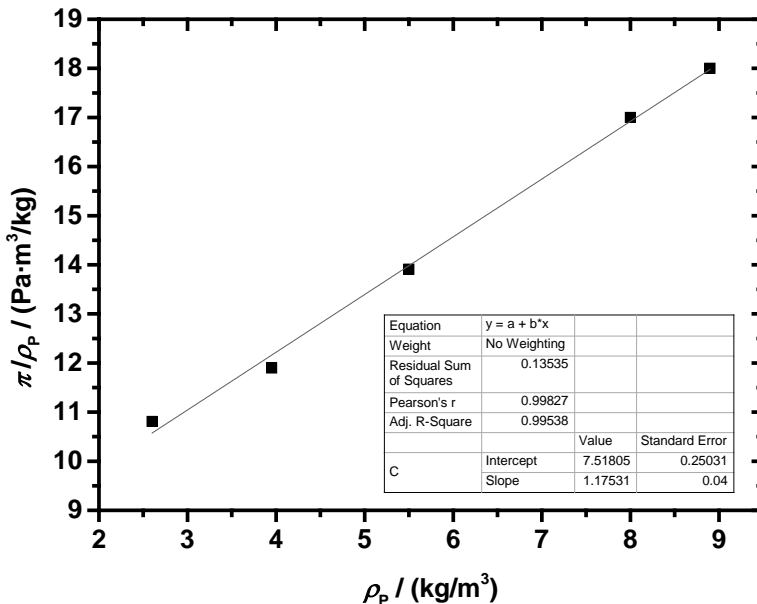
Innen a ricinolsav moláris tömege már igen könnyen adódik:

$$M = m/n = 0,005 \text{ g} / (1,6791 \cdot 10^{-5} \text{ mol}) = 297,79 \text{ g/mol} \approx 298 \text{ g/mol}.$$

b) Ennek a feladatrésznek több lehetséges megoldása is van, itt most a szerző által legszemléletesebbnek és legtanulságosabbnak tartottat mutatjuk be. Első lépésként osszuk el a viriálsorfejtést alkalmazó, egyszerűsített egyenlet mindkét oldalát ρ_P -vel, vagyis a polimer tömegkoncentrációjával! Ekkor az alábbi összefüggést kapjuk:

$$\pi/\rho_P = RT/M + B\rho_P.$$

Ez a kifejezés megfeleltethető egy $y(x) = b + ax$ alakú lineáris függvénynek. Vagyis ha ρ_P függvényében ábrázoljuk π/ρ_P -t, akkor az adatpontokra illesztett egyenes meredeksége a B viriál-együttható, tengelymetszetéből (RT/M) pedig kiszámítható a polisztirol moláris tömege. Itt most az Origin nevű grafikus adatkiértékelő program segítségével készült ábrát tesszük közzé. Az illesztett egyenes tengelymetszetét (intercept) és meredekségét (slope) a grafikonhoz tartozó táblázat tartalmazza.

Így a B viriál-együttható értéke tehát: $1,18 \text{ Pa} \cdot (\text{m}^3/\text{kg})^2$. A polisztirol moláris tömegét pedig a következő módon számíthatjuk ki:

$$M = 8,314 \text{ J}/(\text{mol} \cdot \text{K}) \cdot 298,15 \text{ K} / (7,51805 \text{ Pa} \cdot \text{m}^3/\text{kg}) = 329,716 \text{ kg}/\text{mol} \approx 330\,000 \text{ g}/\text{mol}.$$

További megoldási lehetőség az eredeti, egyszerűsített viriálsorfejtést tartalmazó egyenlet alapján a másodfokú polinom illesztése, illetve az, hogy az öt mérési adatpár ismeretében lehetőségünk van 10 különböző kétismeretlenes egyenletrendszer felállítására. Utóbbi esetben, ha kiszámoljuk az összes lehetséges M , valamint B értéket, akkor ezeket átlagolva is egészen jó eredményre jutunk. Elvi hibát jelent az, ha a tízből csak egy, tetszőlegesen kiválasztott párosítás alapján számoljuk ki M és B értékét, hiszen a választás nem indokolható tudományosan. A különböző megoldási módszerek különböző (de nagyságrendben természetesen nem eltérő) M és B értékeket adnak eredményül.

Az a) feladatrészben néhányan 10 m/s^2 -es nehézségi gyorsulással számoltak, ami – tekintettel az adatrendszer pontosságára – túlzott kerekítésnek tekinthető. A b) feladatrész egyik nagy nehézsége a mértékegységek helyes használata volt. A versenyzők jelentős többsége figyelmen kívül hagyta, hogy a B viriál-együtthatónak is van mértékegysége. Ennél még nagyobb hiba volt, hogy sokan a kg/mol -ban megadott értékét a moláris tömegnek g/mol -ként tüntették fel.

A feladatra érkezett dolgozatok pontátlagosa 8,2 volt. Külön gratulációt érdemel Baglyas Márton, Balbisi Mirjam, Kis Zoltán Sándor és Sajgó Mátyás, akiknek a dolgozatában a feladatjavító szerző nem talált semmi kifogásolnivalót, így hibátlan megoldást prezentáltak.

(Varga Bence)